

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА АРХЕОЛОГІЇ та МУЗЕЄЗНАВСТВА
ТОВАРИСТВО АНТРОПОЛОГІЇ

VITA ANTIQUA
№ 7–8

Збірка наукових статей

УДК: 902 + 572
ББК: 63.4 + 28.71
В: 79

Номер рекомендовано до друку Вченою радою історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка 23 квітня 2009 р. (протокол № 8) та Вченою радою Товариства археології та антропології

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

д-р іст. наук, проф. *М.І. Гладких* (головний редактор)
д-р іст. наук, проф. *Б.М. Гончар*
д-р іст. наук, проф. *В.М. Мордвінцев*
д-р іст. наук, проф. *Р.В. Терпиловський*
д-р іст. наук, проф. *В.І. Яровий*
канд. іст. наук *Н.С. Абашина* (відповідальний редактор)
канд. іст. наук *С.В. Палієнко* (відповідальний секретар)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

д-р іст. наук, проф., член-кор. НАНУ *О.П. Моця*
д-р іст. наук, проф. *В.В. Ставнюк*

ЗАСНОВНИК:

Товариство археології та антропології

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

01601, м. Київ, вул. Володимирська, 64, ауд. 164

В: 79 VITA ANTIQUA. Збірка наукових статей. — К.: ВПЦ «Київський університет», 2009. — № 7—8. — 300 с., 165 рис.

Реєстраційне свідоцтво КІ № 350, видане 8 лютого 1999 р.
Міністерством інформації України

Збірка присвячена 60-літтю Р.В. Терпиловського, доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка та провідного наукового співробітника відділу археології ранніх слов'ян Інституту археології НАН України. Статті охоплюють широке коло проблем від історіографії археології до музеєзнавства. Основне місце належить введенню до наукового обігу матеріалів археологічних пам'яток від доби палеоліту до кінця I тис. н. е.

- © Товариство археології та антропології, 2009
- © Колектив авторів, 2009
- © ВПЦ «Київський університет», 2009
- © С.І. Іванисько, обкладинка, 2009

Наукове видання

VITA ANTIQUA, 2009, № 7—8

Збірка наукових статей українською, російською та французькою мовами

Редактор та упорядник збірки: *Р.В. Терпиловський*
Редактор англійських текстів: *Т.І. Шевченко*
Технічний редактор: *С.А. Горбаненко*

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром «Київський університет»

Підписано до друку 26.04.2009. Формат 60 × 84/8. Гарнітура Times.
Наклад 300 прим. Ум. друк. арк. 34.88. Обл.-вид. арк. 37,5.

Тираж віддруковано у ПП «Друкарня "Бджола"» Київ, Деміївський провулок, 6. Зам. № 1114.

KYIV NATIONAL TARAS SHEVCHENKO UNIVERSITY
HISTORICAL FACULTY
DEPARTMENT of ARCHAEOLOGY and ANTHROPOLOGY
SOCIETY of ARCHAEOLOGY and ANTHROPOLOGY

VITA ANTIQUA
№ 7–8

The collection of scientific articles

<i>СИНІЦЯ Є.В.</i> Піт-стоп (до 60-річчя Р.В. Терпиловського)	9
Список друкованих праць Ростислава Всеволодовича Терпиловського	21
<i>PAKHARIEVA OLEKSANDRA.</i> Relations entre prehistoriens Russes et Français au XIX ^e et au debut du XX ^e siècles	28
<i>ПІВОВАРОВ С.В.</i> Розвиток археологічної науки в Чернівецькому університеті (друга половина XIX ст. — 2004 р.)	34
<i>МИСЬКО Ю.В.</i> Б.О. Тимошук і розвиток археологічних досліджень у Чернівецькому університеті в контексті вивчення питань слов'яно-руської духовної культури	38
<i>ПАЛІЄНКО С.В.</i> Проблема історико-культурного поділу пізнього палеоліту Східної Європи в радянському та пострадянському палеолітознавстві (кінець 50-х рр. XX ст. — початок XXI ст.)	42
<i>ТОЛОЧКО Д.В.</i> Проблема вивчення та інтерпретації трипільських площадок	50
<i>ЗЕЛЕНКО С.М., КОБЕЦ В.Д., МОРОЗОВА Я.И.</i> Подводная археология в Киевском национальном университете имени Тараса Шевченко	54
<i>РЫЖОВ С.Н., МАТВИИШИНА Ж.Н., ПУДОВКИНА А.С., ЛЕВЧУК П.А.</i> Стратиграфические и планиграфические исследования палеолитической стоянки Малый Раковец IV на Закарпатье	60
<i>ГЛАДКИХ М.І., РИЖОВ С.М.</i> Між першим та четвертим житлами Межиріцького поселення	72
<i>РЕКОВЕЦ Л.И., НЕСИН В.А.</i> Новая стоянка людей позднего палеолита у села Копачив в Украине	74
<i>ШИДЛОВСЬКИЙ П.С.</i> Результати досліджень Семенівського пізньопалеолітичного комплексу в 2004—2008 рр.	78
<i>ПЯСЕЦЬКИЙ В.К.</i> Неолітичні місцезнаходження поблизу міста Славути в Малому Поліссі та деякі загальні питання неолітизації	90
<i>ПУСТОВАЛОВ С.Ж.</i> Классификация катакомбной керамики	101
<i>ДУДИН А.А.</i> О металлических деталях деревянной посуды ранних кочевников юга Восточной Европы в предскифский период	123
<i>КОЗАК Д.Н.</i> До питання про рибальство у скіфську добу на Волині	130
<i>ОЛЬГОВСЬКИЙ С.Я.</i> Бронзоліварні майстерні Північного Причорномор'я архаїчного часу (сучасний стан вивченості)	135
<i>СИВОЛАП М.П., ГОПКАЛО О.В.</i> Розкопки курганів у верхоріччі р. Золотоношка	142
<i>ПАЧКОВА С.П.</i> К вопросу о формировании территории зарубинецкой культуры (по керамическим материалам)	146
<i>ЦИНДРОВСЬКА Л.О.</i> Зарубинецькі тілоспалення могильника Дідів Шпиль	155

<i>SINITSA E.V.</i> Pit-stop (to the sixtieth birthday of professor R.V. Terpylovsky)	9
Rostislav V. Terpylovsky's list of printed works	21
<i>PAKHARIEVA OLEKSANDRA.</i> Relationship between Russian and French prehistorians in the 19 th century and at the beginning of the 20 th century	28
<i>PIVOVAROV S.V.</i> The Development of the Archaeological Science in the University of Chernivtsi (Second Half of 19 th — 2004)	34
<i>MISKO Yu.V.</i> B.O. Tymoshchuk and the Development of the Archaeological Research in the University of Chernivtsi in the Context of Slavic-Russian Spiritual Culture Studies	38
<i>PALIENKO S.V.</i> Problem of Historical and Cultural Separation of the Upper Paleolithic of East Europe in Soviet and Postsoviet Paleolithical Science (End of the 50 ^s of 20 — Beginning of 21)	42
<i>TOLOCHKO D.V.</i> The Problem of Studying and Interpretation of Tripollian Dwellings (Areas) Remains.	50
<i>ZELENKO S.M., KOBETS V.D., MOROZOVA Ya.I.</i> Underwater Archaeology at Kiev National Taras Shevchenko University	54
<i>RYZHOV S.N., MATVIISHINA G.N., PUDOVKINA A.S., LEVCHUK P.A.</i> The Study Stratigraphy and Planigraphy of Malyj Rakovets IV Site in Transcarpathia	60
<i>GLADKYH M.I., RYZHOV S.M.</i> Between the First and Fourth Mezhirich dwellings.	72
<i>REKOVEC L.I., NESIN V.A.</i> A New Site of a Prehistoric Man from the Late Paleolit at Kopychiv, Ukraine	74
<i>SHIDLOVSKY P.S.</i> Results of Investigations of Semenivka Upper Paleolithic Complex in 2004—2008	78
<i>PIASETSKY V.K.</i> Neolithic Sites near Slavuta City in Maly Polissia and some General Issues of Neolitization	90
<i>PUSTOVALOV S.Zh.</i> Catacomb Culture Pottery Classification	101
<i>DUDIN A.A.</i> About Metal Details of the Wooden Cutlery of the Early Nomads from the South of the Eastern Europe in the Pre-Scythian Period	123
<i>KOZAK D.N.</i> About the Issue of Fishing in Scythian Age at Volyn	130
<i>OLGOVSKY S.Ya.</i> Bronze Founding Workshops of Northern Black Sea Coast in Archaic Age (Modern Level of Research)	135
<i>SIVOLAP M.P., GOPKALO O.V.</i> Barrow Excavations in Upper Region of Zolotonoshka River	142
<i>PACHKOVA S.P.</i> To the Issue of Zarubintsi Culture Territory Formation (by Ceramic Materials)	146
<i>TSYNDROVSKA L.O.</i> Zarubyntsi Cremations of Didiv Shpyl Cemetery	155
<i>ABASHINA N.S., PETRAUSKAS O.V., PETRAUSKAS A.V.</i> Late Roman Period Site Obuhov-3 Research in 2007—2008	163

ПРОБЛЕМА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ПОДІЛУ ПІЗЬНОГО ПАЛЕОЛІТУ СХІДНОЇ ЄВРОПИ В РАДЯНСЬКОМУ ТА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПАЛЕОЛІТОЗНАВСТВІ (кінець 50-х рр. ХХ ст. — початок ХХІ ст.)

У статті розглядається історіографія проблеми історико-культурного поділу пам'яток пізнього палеоліту Східної Європи в радянському та пострадянському палеолітознавстві з кінця 50-х рр. ХХ ст. і до нашого часу. Аналізуються основні тенденції в розвитку археологічного пізнання, що знайшли прояв при розгляді даної проблеми, пояснюються зовнішні та внутрішні фактори, які вплинули на розвиток науки.

За останні десять років значно збільшився інтерес науковців до історіографії вітчизняного палеолітознавства. З'явилися праці, присвячені історії вивчення палеоліту окремих територій [Чубур, 2005; Федорченко, 2007а; 2007б], а також загальні огляди [Васильєв, 2004а, с. 21—170; Залізник, 2005, с. 5—13]. Розробляється історіографія однієї з ключових проблем — історико-культурного поділу пізнього палеоліту Східної Європи. Зокрема проведені історіографічні дослідження з цієї проблематики для окремих регіонів: Середнього Подоння [Синицын, Сергин, Хоффекер, 2002, с. 3—9], Подніпров'я [Палієнко, 2008б, с. 5—10] та Степової області [Палієнко, 2008а, с. 3—16]. Однак, виявити основні тенденції в розвитку археологічного пізнання, пізнати його закономірності можливо лише в результаті комплексного дослідження історіографії проблеми історико-культурного поділу пізнього палеоліту Східної Європи в цілому. І, якщо ґрунтовний аналіз історії її вивчення в радянському палеолітознавстві 1920—1950-х рр. наявний в монографії С.О. Васильєва, то історіографія періоду з кінця 1950-х рр. і до нашого часу розглядалася лише побіжно. Дана стаття ставить собі за мету заповнити цю лакуну. Ми також оглядово розглянемо загальні тенденції розвитку археологічного пізнання в 1920—1950-і рр.

Аналіз наукових праць, присвячених проблемам історико-культурного поділу пізнього палеоліту Східної Європи, дозволив автору виділити чотири, поділені на етапи, періоди:

перший і другий періоди — це час складання радянської школи палеолітознавства;

І період (1920-і рр.) — продовження традицій дореволюційної російської археології, пояснення локальних відмінностей наявності різних рас, а змін у матеріальній культурі — їх міграціями, що було типовим і для тогочасної

європейської науки; через незначну кількість відомих пам'яток наявні тільки загальносхідноєвропейські схеми, але відсутні спеціальні теоретичні роботи;

ІІ період (1930-і — кінець 1950-х рр.) — перехід радянського палеолітознавства на марксистські методологічні засади, ставиться завдання дослідження соціальної структури палеолітичного суспільства. У підходах до проблеми історико-культурного членування пізнього палеоліту Східної Європи це знайшло вираз у появі стадіальної концепції. У межах цього періоду можна виділити два етапи, що відображають певні особливості в підходах радянських дослідників до проблеми історико-культурного поділу пізнього палеоліту Східної Європи:

1 етап (1930-і — початок 1950-х рр.) — утвердження стадіальної концепції розвитку пізньопалеолітичної культури, як результат переходу науки до марксистської методології, створення комплексних праць з історії первісного суспільства на основі археологічних матеріалів, спроби створення соціологічної періодизації кам'яної доби, поява окремої теоретичної статті щодо стадіальності в палеоліті; відкриття та введення до наукового обігу значної кількості нових пам'яток; удосконалення загальносхідноєвропейських схем поділу пізнього палеоліту;

2 етап (середина 1950-х рр.) — дискусія щодо можливості використання даних геології для датування пам'яток, та виділення локальних археологічних культур у пізньому палеоліті, перехід до виділення локальних археологічних культур (АК), внаслідок збільшення кількості матеріалів і неможливості вміщення нових пам'яток до старих схем у рамках стадіального підходу; поява першої регіональної схеми історико-культурного поділу пізньопалеолітичних пам'яток Костьонківсько-Боршевського району; відсутність теоретичних праць з означеної проблеми;

ІІІ період (кінець 1950-х — початок 1990-х рр.) — час панування у радянському палеолітознавстві концепції локальних АК. У межах цього періоду виділено наступні етапи:

1 етап (кінець 1950-х — 1960-і рр.) — остаточне утвердження концепції локальних культур у радянському палеолітознавстві, полеміка між

О.М. Рогачовим і П.І. Борисковським з цього приводу; виділення окремих історико-культурних областей (ІКО) пізнього палеоліту Східної Європи, створення культурно-хронологічних схем розвитку пізньопалеолітичної культури окремих регіонів цієї території на основі нової парадигми; дискусія щодо проміжної степової зони розвитку пізнього палеоліту; поява суто теоретичних праць стосовно змісту поняття АК; публікації узагальнюючих праць;

2 етап (початок 1970-х — середина 1980-х рр.) — удосконалення створених на попередньому етапі культурно-хронологічних схем розвитку пізнього палеоліту окремих регіонів Східної Європи, за рахунок включення до них нових пам'яток та застосування нових підходів; вихід теоретичних праць з проблеми критеріїв АК, змісту та співвіднесення понять АК, господарсько-культурний тип (ГКТ), етнокультурна спільність (ЕКС); публікація узагальнюючих праць;

3 етап (середина 1980-х — початок 1990-х рр.) — зменшення уваги дослідників до проблеми історико-культурного членування пізнього палеоліту Середнього Подоння, Подніпров'я та Подністров'я та пік у створенні схем розвитку пізньопалеолітичної культури окремих районів Півдня Східної Європи; розробка проблеми загальних закономірностей розвитку пізнього палеоліту окремих територій або хронологічних періодів; методологічна криза поняття АК;

IV період (початок 1990-х рр. — до нашого часу) характеризується як час упровадження в пострадянському палеолітознавстві технокомплексного підходу до проблеми історико-культурного членування пізнього палеоліту Східної Європи, методологічні основи якого були розроблені Г.П. Григор'євим і М.В. Аніковичем; спостерігається значне зменшення уваги дослідників до теоретичних проблем, а в українському палеолітознавстві — майже повна відсутність теоретичних праць (за деяким винятками). Відбувається активне застосування природничих методів для хронологічної атрибуції пам'яток. Повністю відсутні узагальнюючі археологічні праці з пізнього палеоліту території України, Росії або Східної Європи. Цей період також можна розділити на декілька етапів:

1 етап (початок і середина 1990-х рр.) — розробка методологічних основ технокомплексного підходу, його застосування для побудови культурно-хронологічної схеми розвитку пізнього палеоліту Середнього Подоння; використання поряд із цим і попередньої парадигми для культурної атрибуції пам'яток; повна відсутність теоретичних праць українських палеолітознавців;

2 етап (друга половина 1990-х рр.) — дискусія щодо проблеми східного гравету; активне запровадження нового підходу до створення культурно-хронологічних схем розвитку пізнього палеоліту Середнього Подніпров'я, Подністров'я та Півдня Східної Європи; дослідження археологічних особливостей різних хронологічних періодів пізнього палеоліту; повна відсутність теоретичних праць українських палеолітознавців;

3 етап (початок XXI ст. — до нашого часу) — створення декількох культурно-хронологічних схем розвитку пізнього палеоліту Півдня Східної Європи, культурно-хронологічна атрибуція нових пам'яток інших районів на основі концепції технокомплексів; створення на підставі даних природничих наук хронології пам'яток окремих регіонів Східної Європи; полеміка щодо правомірності виділення Дніпро-Донецької ІКО мисливців на мамонтів між М.В. Аніковичем і Г.В. Григор'євою; узагальнення методологічних розробок російських дослідників та майже повна відсутність теоретичних робіт українських палеолітознавців.

Для пояснення такої динаміки розвитку археологічного пізнання окремо розглянемо зовнішні та внутрішні фактори. Перші обумовлені суспільно-політичною ситуацією в країні та розвитком неархеологічних методів дослідження, а другі — накопиченням археологічного матеріалу й розробкою археологічної теорії.

Що стосується першого і другого періодів (1920—1950-і рр.) і стадіальної парадигми розвитку палеолітичної культури, то вплив зовнішніх і внутрішніх факторів досить докладно та об'єктивно розглядається в монографії С.О. Васильєва. Ми погоджуємося з його загальними оцінками стадіалізму та радянського палеолітознавства в 1930—1950-і рр.: «Період складний, неоднозначний, та завдяки йому наша доісторія зайняла своє оригінальне місце, за рядом позицій набагато випередивши сучасні західні течії» [Васильєв, 2004а, с. 74].

На розвиток археологічного пізнання в подальші два періоди значно вплинули зовнішні фактори. Так, лібералізація суспільних відносин у СРСР у 1960-і рр. — хрущовська «відлига», а також брежнєвський «застій» призвели, з одного боку, до поширення в радянському палеолітознавстві деяких західних ідей, а з іншого — до послаблення застосування марксистської методології в археології, перекосом радянського палеолітознавства в бік емпіризму. Починаючи з 1960-х рр. у радянській археологічній науці починають поширюватися ідеї французьких дослідників Ф. Борда, Д. Сонненвіль-Борд щодо використання типолого-статистичного аналізу

кам'яного інвентарю для визначення культурної приналежності палеолітичних пам'яток, а також представника «процесуальної археології» — Д. Кларка. У 1970-і рр. їх часто доопрацьовували радянські дослідники [Гладких, 1973, с. 15-21]. Суспільно-політична ситуація в СРСР у 1970—1980-і рр. сприяла захопленню західними ідеями, що іноді навіть зумовлювали пріоритети в дослідженнях радянських науковців. Так, О.С. Федорченко вказує на вплив праць прибічників процесуалізму — Л. Бінфорда та Г. Фрізона на поширення експериментального методу в радянській археології [Федорченко, 2007, с. 29]. Тогочасне покоління дослідників перестає розуміти марксизм, у першу чергу, як методологію — комплексний підхід, усе більше сповзаючи в емпіризм і переходячи на неопозитивістські та неокантіанські методологічні засади. Так, М.В. Анікович прямо говорить про вплив західних ідей і свій перехід до табору противників марксизму [Анікович, 2005, с. 488—490]. У другій половині 1980-х — початку 1990-х рр. це знайшло вияв у радянській археології у вигляді дискусії про об'єкт і предмет (докладно про цю дискусію див.: [Палієнко, 2009, с. 90—95]). Вона тривала між Л.С. Клейном (який відстоював джерелознавчий статус археологічної науки) та Ю.М. Захаруком і В.Ф. Генінгом (які стояли на марксистських позиціях і розглядали археологію як науку про розвиток минулого суспільства). Проте розуміння археології як джерелознавчої дисципліни було наявне вже в працях 1960—1970-х рр. іншого санкт-петербурзького дослідника — Г.П. Григор'єва [Григор'єв, 1969, с. 12—17]. Саме переходом на інші методологічні засади можна пояснити той факт, що поняття «шлях розвитку», яке розроблювалося в 1990-ті рр. для пізнього палеоліту М.В. Аніковичем, а до цього застосовувалося Г.П. Григор'євим для середнього палеоліту, виступає аналогом поняття «технокомплекс» Д. Кларка; а поняття «АК» М.В. Аніковича трактується в звичайному для європейської науки ключі — як синонім традиції, позбавившись інтерпретаційного змісту й виступаючи як ярлик для позначення пам'яток із більш-менш подібним кам'яним інвентарем, (на це звернув увагу С.О. Васильєв) [Васильєв, 2004а, с. 130, 134]. Подібні фактори зумовлюють певний нігілізм багатьох українських палеолітознавців до теоретичних розробок.

У сучасній Україні методологічні праці з обґрунтування нового технокомплексного підходу до історико-культурного поділу пізнього палеоліту відсутні. Зовнішні суспільно-політичні чинники вплинули й на розбіжності в трактуванні одиниць історико-культурного поділу між деякими українськими та російськими на-

уковцями. Також на розгляд пізньопалеолітичних АК як відбитку стародавнього суспільства вплинула теорія АК, яку розробив В.Ф. Генінг. Це ми бачимо в працях українського археолога — М.П. Оленковського [Оленковський, 2002, с. 167—168].

Однак, найбільше на розв'язання проблеми історико-культурного поділу пізньопалеолітичних пам'яток Східної Європи в другій половині ХХ — початку ХХІ ст. здійснили вплив саме внутрішні фактори. Накопичення достатньої кількості нових матеріалів дало змогу перейти в кінці 1950-х рр. до побудови культурно-хронологічної схеми пізньопалеолітичних пам'яток Середнього Подністров'я. Так, О.П. Черниш вміщує до своєї схеми 18 горизонтів із 5 багаточисельних пам'яток [Черниш, 1959, с. 176—178]. Проте внаслідок особливостей матеріалів, які фіксували безперервний розвиток у регіоні однієї культурної традиції від мустьє до мезоліту, ця культурно-хронологічна схема дуже нагадує побудову стадіалістів 1950-х рр. У 1960-і рр. внаслідок відкриття нових пам'яток на Волині була також виділена липська АК [Островський, Григор'єв, 1966, с. 3—13].

У результаті інтенсивних польових досліджень та вивчення в 1960-і рр. нових пам'яток Середнього Подніпров'я, І.Г. Шовкопляс виділив на цій території мизинську АК, до якої відніс 13 стоянок [Шовкопляс, 1965, с. 288, 301]. Уся Східна Європа була поділена на пізньопалеолітичні етнокультурні області [Шовкопляс, 1966, с. 41—43]. Проте, певні ускладнення виникли з пам'ятками Півдня, адже виділити за їх матеріалами АК, окрім кам'янобалківської, тоді не вдалося [Гвоздовер, 1967, с. 82—101]. Це зумовлено, з одного боку, особливістю матеріалів степових пам'яток, а з іншого — поганою вивченістю цієї території. У 1960-і рр. дослідники порівнювали між собою 1 кримську стоянку, 4 причорноморсько-приазовські (у кінці 1960-х рр. — 6) та 3 стоянки порожистої частини Дніпра, які датуються фінальнопалеолітичними часом. Пік польових досліджень цієї території припадає на наступні 1970—1980-і рр.

Необхідно звернути увагу на наступне: пізньопалеолітичні АК почали виділяти ще наприкінці 1950-х рр., проте методологічні розробки, так само як і дискусії щодо змісту цього поняття почалися тільки в середині 1960-х рр., а в кінці навіть відбувся теоретичний семінар на кафедрі археології ЛДУ [Клейн, Миняев, Пиотровский, 1970, с. 298—302]. Згадана полеміка велася переважно фахівцями з інших періодів. Серед археологів, що займалися вивченням пізнього палеоліту, розробку теорії АК здійснювали тільки Г.П. Григор'єв та О.Л. Монгайт [Григор'єв,

1966, с. 27—32; 1969, с. 12—17; Монгайт, 1967, с. 53—69]. О.М. Рогачов працював лише над загальними методологічними питаннями первісної археології, розглядаючи її як окрему конкретно-історичну науку [Рогачев, 1967, с. 7—9]. Відсутність глибокої розробки теоретичних понять призводила до дискусій, зокрема, щодо можливості виділення проміжної степової зони. Адже обидві сторони розуміли значення терміну «зона» по-різному (подібна ситуація повторилася й наприкінці 1990-х рр. із дискусією про наявність єдиної ІКО мисливців на мамонта). Ще одним дискусійним питанням, яке остаточно не вирішене й у наш час, було співвідношення АК і етносу. Можна погодитися з О.І. Ганжою, щодо особливостей використання поняття АК у 1940—60-і рр., хоча для пізнього палеоліту воно почало застосовуватися лише з кінця 1950-х рр.. На його думку, саме в цей час це поняття використовується і на емпіричному, і на теоретичному рівнях. Воно слугує одиницею систематизації матеріалу й науковою категорією, що розуміється як відображення конкретного давнього суспільства. Спроби методологічного обґрунтування етнічного змісту АК (у вигляді концепції «етнізуючих» ознак археологічного матеріалу) до створення теорії АК у цей період не призвели [Ганжа, 1985, с. 83].

Накопичення великої кількості археологічного матеріалу потребувало нових методів їх обробки, зокрема, використання методів математичної статистики. Цим пояснюється інтерес палеолітознавців початку 1970-х рр. до розробок французьких колег, а також спроби власних розробок, які здійснив, зокрема, М.І. Гладких [Гладких, 1973, с. 15—21]. Накопичення значної кількості емпіричних даних у радянській археології (і не лише пізньопалеолітичній) призвело до дискусії стосовно визначення археології як науки (її об'єкту та предмету) та розробки археологічної теорії [Генинг, Захарук, Каменецкий, 1973, с. 6—10], що тривали протягом другої половини 1970-х — початку 1990-х рр. До неї долучилися такі провідні вчені-теоретики як Ю.Н. Захарук, В.Ф. Генінг, Г.П. Григор'єв, Л.С. Клейн. У цей час розробка теорії АК відбувається вже в контексті створення загальної археологічної теорії. Однак практичного втілення розроблюваних теорій у 1970-і рр. в археології пізнього палеоліту не знайшли, за винятком, хіба що, праць Г.П. Григор'єва.

У цей час тривають активні польові дослідження пізнього палеоліту різних регіонів Східної Європи. Значно збільшується кількість відомих пам'яток Півдня — у схемі В.Н. Станко 1980 р. їх 29 разом із деякими фінальнопалеолітичними [Станко, 1980, с. 17—18]. Проте через

особливості матеріалів стоянок цього регіону було неможливо виділити там АК, тому створені культурно-хронологічні схеми відрізнялися від аналогічних для сусідніх територій. Розподіл пам'яток відбувався за хронологічним принципом. У межах цих груп вчені, хоч і не виявили єдиної лінії культурного розвитку, проте намагалися простежити культурні зв'язки з іншими територіями, що дуже нагадує сучасні схеми.

Історико-культурне членування пізнього палеоліту межиріччя Дністра та Пруту здійснювалося в межах традиційного на той час підходу — шляхом виділення локальних АК. На цій території також було відкрито значну кількість нових пам'яток — у схемі О.І. Борзіяка 1983 р. їх уже понад 30 [Борзіяк, 1983, с. 33—64]. Тоді як схема поділу пізньопалеолітичних пам'яток Середнього Подніпров'я зазнала змін внаслідок використання до них типолого-статистичного аналізу в якості критеріїв для культурної атрибуції пам'яток — у межах колишньої мізинської культури М.І. Гладких виділив декілька дрібніших культур [Гладких, 1977, с. 137].

За 1960—1970-і рр. значно збільшилася кількість і костьонківських пам'яток — у схемі М.В. Аніковича 1983 р., лише пам'яток, що піддавалися культурній атрибуції, міститься близько 20 [Анікович, 1983, с. 16—23]. При створенні своєї схеми М.В. Анікович також використав різні критерії (кам'яний інвентар, витвори мистецтва малих форм, традиції житлобудівництва). Ця схема, на його думку, відображає послідовність зміни в даному районі певних культурних традицій. Усього у першій половині 1980-х рр. О.М. Рогачов і М.В. Анікович — автори розділу колективної праці «Палеолит СССР», що присвячений пізньому палеоліту Східної Європи, розглядають близько 100 пам'яток [Рогачов, Анікович, 1984, с. 162—271].

Проте, починаючи з середини 1980-х рр., спостерігається зменшення інтересу науковців до історико-культурного членування пам'яток Середнього Подністров'я, Подніпров'я та Подоння — у другій половині 1980-х рр. з'являються лише нові схеми історико-культурного поділу пізньопалеолітичних пам'яток окремих районів Півдня Східної Європи, польові дослідження яких активно тривали в той час (В.Н. Станко та Ю.С. Свеженцев умістили до своєї схеми розвитку пізнього палеоліту Півдня Східної Європи понад 30 пам'яток [Станко, Свеженцев, 1988, с. 116—120]). Накопичення достатньої кількості пізньопалеолітичних матеріалів дало можливість перейти у цей час до вивчення загальних закономірностей розвитку пізнього палеоліту як окремих регіонів Європи, так і різних хронологічних етапів.

Однак, від стрімкого накопичення емпіричних даних значно відставали теоретичні розробки. Якщо вивченням проблеми історико-культурного членування пізнього палеоліту Східної Європи у 1960—1980-і рр. займалися понад 20 дослідників, то теоретичні розробки наявні тільки в працях шістьох із них. Таку ситуацію можна пояснити суспільно-політичними умовами в тогочасному СРСР — самоусвідомленням археологів, особливо палеолітознавців, як романтиків, що не дуже то переймалися філософськими проблемами, і державною потребою головним чином у польових дослідженнях, які здійснювалися в ті часи у грандіозних масштабах. Слід також зазначити, що більшість із тогочасних теоретиків пройшли навчання у 1950—60-і рр., а то й у 1930-і рр., коли вивчення марксизму ще не зводилося до формального зазубрювання постулатів істмату та діамату й переписування стандартного набору цитат класиків. Саме в 1980-і рр. починається остаточне скатування в емпіризм і перехід радянського палеолітознавства на методологічні засади неопозитивізму та неокантіанства, хоча перші спроби відходу від пануючої в СРСР методології мали місце ще в 1960-і рр. в працях Г.П. Григор'єва. Ці факти цілком можуть заперечити думку М.В. Аніковича щодо незначного впливу світогляду дослідника на вибір методологічної основи дослідження, який у свою чергу позначається на кінцевих результатах [Анікович, 2007, с. 68]. Протягом другої половини 1980-х — початку 1990-х рр. дискусія про статус археології виходить за межі суто наукової, перетворюючись на полеміку штибу перебудовної публіцистики, на що свого часу звернув увагу її учасник — В.Ф. Генінг [Генінг, 1992, с. 257—259].

У цей час починає активно розробляти власну теорію АК М.В. Анікович, який також і на практиці застосовує власні теоретичні розробки, особливо в наступні 1990-і рр. [Анікович, 1989, с. 115—127]. Дослідник виходив з визначення археології як джерелознавчої науки, дефініції, що розроблювалися ним (АК, ТК, ІКО), розглядалися як відображення системи традицій та були позбавлені будь-якого інтерпретаційного змісту [Анікович, 2005, с. 487—506]. Проте саме в цей період — на початку 1990-х рр. — зайшли в глухий кут методологічні розробки теорії АК Г.П. Григор'єва, який також виходив із подібних методологічних постулатів, щоправда, співставляючи АК з давнім племенем. Дослідник дійшов висновку, що на території Східної Європи пізньопалеолітичні АК відсутні, окрім коцьонківської. Але він вказує, що крім АК є й інші класифікаційні одиниці — «група споріднених культур», а також «шлях розвитку» [Григор'єв,

1988, с. 13—15]. Останню категорію й починає активно розробляти М.В. Анікович, який крім дефініції «шлях розвитку» в якості синоніму використовує термін «технокомплекс» [Анікович, 1994, с. 144—157].

Щоправда, новий термін спіткала стара біда. Не зважаючи на те, що Г.П. Григор'єв і М.В. Анікович із самого початку дали чітке визначення поняттю ТК, більшість палеолітознавців, узявшись до практичного виділення ТК на археологічних матеріалах, почала вкладати в цю дефініцію зовсім інший зміст. Якщо поняття ТК М.В. Анікович спеціально позбавив інтерпретаційного змісту та розглядає як систему традицій, то Л.Л. Залізняк запропонував уважати гравет, оріньяк і епігравет залишками первісних блоків етнокультурної неперервності [Залізняк, 2000, с. 4—11]. Проте ніяких конкретних доказів, що культурна та мовна спорідненість відображається саме в такій системі традицій обробки кремню, Л.Л. Залізняк не наводить.

До дискусії про зміст поняття ТК поки справа не дійшла. Натомість мала місце в другій половині 1990-х рр. дискусія відносно понять «гравет», «епігравет», «східний гравет» і «східний епігравет» — результат застосування технокомплексного підходу на практиці. Визначення цих понять у різних дослідників наводить у своїй статті М.П. Оленковський — їх близько десяти [Оленковський, 2000, с. 57—64]. В результаті дискусії єдиного бачення вчені так і не виробили. Однак це не спиняє дослідників, і вони продовжують подальшу розробку граветійської проблематики, посилюючи термінологічну плутанину. На використання вітчизняними дослідниками однакової термінології із вкладанням у неї різного змісту вказує й М.В. Анікович, відповідаючи Г.В. Григор'євій, яка заперечила існування Дніпро-Донської ІКО мисливців на мамонта, виділеної ним [Анікович, 2005, с. 502—504]. А недостатню увагу науковців до методичних і методологічних проблем С.О. Васильєв навіть вважає однією з особливостей радянської, а нині й російської палеолітичної археології [Васильєв, 2004б, с. 164].

Проте вище мова йшла лише про неузгодженість використання наукової термінології. Окрім того існує ще проблема критеріїв — адже ТК, як і колись АК різні дослідники виділяють на основі різних критеріїв. Але в цьому випадку проблема набагато складніша — неопозитивістська парадигма, на відміну від марксистської, визнає рівність усіх властивостей, що можуть бути покладені в основу класифікації. А отже, відкривається широкий шлях для суб'єктивізму, подолати який у межах неопозитивізму неможливо. Разом із тим, з другої половини 1990-

х рр. і до нашого часу спостерігається суттєве зменшення теоретичних розробок, а в Україні теоретичні роботи з історико-культурно членування пізнього палеоліту відсутні повністю, за винятком декількох робіт С.В. Смирнова. У Росії працювати над означеною проблематикою продовжують М.В. Анікович і Г.П. Григор'єв, натомість інтересу до теорії з боку молодих дослідників не спостерігається. Хоча ще 15 років тому лунали заклики до розробок теорії саме молодими науковцями [Смиронов, 1993, с. 3—13]. Так і залишається велика кількість проблем, без теоретичного розв'язання яких подальший розвиток науки буде загальмовано.

Проте значний прорив у радянській археології відбувся на початку 1990-х рр. Саме тоді, з одного боку, завершується розробка В.Ф. Генінгом фундаментальної археологічної теорії (ФАТ) у рамках соціоархеологічного підходу [Генінг, 1989], а, з іншого — М.І. Гладких здійснює спробу історичної інтерпретації пізнього палеоліту території України [Гладких, 1991], що фактично є застосуванням соціоархеологічного підходу на практиці. Однак через зміну соціально-економічної системи та розпаду СРСР, стереотипно-негативне відношення багатьох науковців до марксизму та пануючий емпіризм, подальшого розвитку ці розробки не отримали.

Якщо порівняти процес накопичення нових емпіричних даних у 1950—1980-і та 1980—2000-і рр., то спостерігається значне зменшення кількості нових пам'яток. З 1953 р. до 1984 кількість пізньопалеолітичних пам'яток Східної Європи, що використовували дослідники, при побудові своїх культурно-хронологічних схем, збільшилася приблизно з 26 до 100. Тоді як на кінець 1990-х — початок 2000-х рр. кількість пам'яток у схемах історико-культурного поділу окремих регіонів пізнього палеоліту Східної Європи така (щоправда, деякі науковці розглядали пам'ятки або певної культурної традиції, або певного хронологічного етапу пізнього палеоліту): у М.В. Аніковича у праці 1998 року розглядається 14 пам'яток Середнього Подніпров'я [Анікович, 1998, с. 35—66], у С.М. Лісіцина в 1999 р. — 19 граветських і епіграветських стоянок цієї території [Лисицын, 1999, с. 83—120], у роботі 2002 р. Д.Ю. Нужного — 24 епіграветські комплекси цієї території [Нужный, 2002, с. 57—81], Г.В. Григор'єва у 2002 р. розглядає 14 комплексів у Середньому Подніпров'ї та 35 у Костьонківсько-Боршевському районі [Григорьева, 2002, с. 63—67], група дослідників, яка робила огляд палеоліту Молдови в 1999 р. аналізує матеріали 12 пам'яток цієї території [Отт, Нуаре, Лопес Байон, 1999, с. 160—163], у схему О.О. Кротової 2003 р. культурно-хронологіч-

ного поділу пізнього палеоліту Півдня Східної Європи вміщено близько 58 пам'яток [Кротова, 2003, с. 63—67]. Тобто разом можна нарахувати до 130 пам'яток, які дослідники використовують при побудові схем розвитку пізнього палеоліту Східної Європи.

Треба також зауважити, що матеріали багатьох пам'яток, або зовсім не опубліковані, або опубліковані частково, деякі місцезнаходження відомі лише за підйомним матеріалом, багато стоянок розкопані на невеликій площі, а кількість тих, що досліджені повністю, можна перерахувати на пальцях. А якщо сюди додати відсутність єдиної номенклатури кам'яних виробів і плутанину в дефініціях історико-культурного поділу, то стає зрозумілим, чому за останні більш ніж 20 років не вийшло жодної узагальнюючої археологічної праці з пізнього палеоліту Східної Європи. Розділ, присвячений пізньому палеоліту, тритомної «Давньої історії України», виданої у 1997 р., є скоріше історичною, а не суто археологічною працею, такою як відповідний розділ «Палеоліта СРСР» і багато в чому нагадує видання історії первісного суспільства 1930-х рр. Адже там дається кінцева історична інтерпретація усієї сукупності матеріалів території України, а не аналізуються стратиграфія, кам'яний і кістяний інвентар кожної конкретної пам'ятки [Гладких, Станко, 1997, с. 51—113].

Зменшення темпів дослідження нових пам'яток пов'язане, з одного боку — з відсутністю належного фінансування польових робіт, з іншого — використанням нових польових методик, що потребують значних витрат часу. Тобто можна констатувати, що екстенсивний шлях розвитку вітчизняного палеолітознавства завершився. За даних соціально-економічних умов для уникнення стагнації науки залишається поглиблювати наявні знання за рахунок застосування нових методів і підходів, що частково вже має місце в останні двадцять років. Так, багато створених останніми роками схем історико-культурного поділу пізнього палеоліту окремих районів Східної Європи побудовані на основі даних стратиграфії та інших датуючих методів природничих наук. Також спостерігається інтерес вчених до виявлення загальних закономірностей розвитку пізньопалеолітичної культури на певних хронологічних етапах. Створюються широкі періодизаційні схеми, в яких дослідники намагаються проводити паралелі між пам'ятками, що належать до різних історико-культурних районів Східної Європи. Внаслідок цього відбувається певна «ревізія» стадіалізму. А отже, є всі передумови для переходу до відтворення історії первісного суспільства, що намагалися охопити

науковці в 1930–1950-і, та частково й у 1990-і рр., на основі накопичених за останні 50 років матеріалів.

Підсумовуючи все вищесказане, можна стверджувати, що найбільший вплив на розробку проблеми історико-культурного членування пізнього палеоліту Східної Європи здійснили саме внутрішні фактори — накопичення нових матеріалів і розробка археологічної теорії. У результаті стрімкого накопичення емпіричних даних у 1960—1980-і рр. та відставання теоретичних розробок у всій радянській археології в 1960-і рр. відбувається дискусія щодо змісту поняття АК, а в 1970—1980-і рр. здійснюється розробка методологічних проблем, зокрема фундаментальної археологічної теорії. Однак, унаслідок, насамперед зовнішніх причин — зміни суспільної свідомості в СРСР і особливостей світогляду більшості тогочасних археологів, практичного втілення значна частина теоретичних розробок не знайшла.

Перехід до технокомплексного підходу в 1990-і рр. був зумовлений зміною філософсько-методологічного підґрунтя — замість марксизму починається скатування в емпіризм, застосовуються неопозитивістська та неокантіанська парадигми. Проте внаслідок нехтування багатьма науковцями методологією повторюється ситуація, що склалася в 1960-і рр. зі змістом поняття АК — відбувається дискусія щодо проблеми східного гравету.

Поряд із цим спостерігається значне зменшення темпів уведення в науковий обіг нових матеріалів, відбувається побудова хронологічно-періодизаційних схем пізньопалеолітичних пам'яток окремих районів Східної Європи на основі даних методів абсолютного датування, а також зростає інтерес вчених до виявлення загальних закономірностей розвитку пізньопалеолітичної культури на певних хронологічних етапах, відбувається «ревізія» стадіалізму. Це створює передумови для переходу до відтворення історії первісного суспільства на основі накопичених за останні 50 років матеріалів. Однак необхідною умовою для цього є розв'язання, в першу чергу, методологічних проблем, зокрема щодо теоретичних засад історико-культурного поділу.

Література

Аникович М.В. К проблеме синхронизации некоторых позднепалеолитических памятников Костенковско-Борщевского района // КСИА. — 1983. — № 173. — С. 16—23.
 Аникович М.В. Археологическая культура: последствия определения понятия для процедуры археологического исследования // СА. — 1989. — № 4. — С. 115—127.
 Аникович М.В. Основные принципы хронологии и периодизации верхнего палеолита Восточной Европы // АВ. — 1994. — № 3. — С. 144—158.

Аникович М.В. Днепро-Донская историко-культурная область охотников на мамонтов: от «восточного граветта» к «восточному эпиграветту» // Восточный граветт. — М., 1998. — С. 35—66.
 Аникович М.В. Некоторые методологические проблемы первобытной археологии и основные обобщающие понятия «археологическая эпоха», «археологическая культура», «технокомплекс», «историко-культурная область» // Stratum plus. — 2003—2004. — № 1—2. — 2005. — С. 487—506.
 Аникович М.В. А.Н. Рогачев и «конкретно-исторический подход» // РА. — 2007. — № 4. — С. 64—71.
 Борзьяк И.А. Поздний палеолит Днестровско-Карпатского региона: (опыт систематизации) // Первобытные древности Молдавии. — Кишинев, 1983. — С. 33—64.
 Васильев С.А. Изучение палеолита в России: прошлое, настоящее и перспективы на будущее // Stratum plus. — 2001—2002. — № 1—2. — 2004а. — С. 21—170.
 Васильев С.А. Современное палеолитоведение и российская археология // Археолог: детектив и мыслитель. — СПб., 2004б. — С. 157—166.
 Ганжа А.И. О понятии «археологическая культура» в советской археологии 40—60-х годов // Археология и методы исторических реконструкций. — К., 1985. — С. 75—84.
 Гвоздовер М.Д. О культурной принадлежности позднепалеолитических памятников Нижнего Дона // ВА. — 1967. — № 27. — С. 82—101.
 Генинг В.Ф. Структура археологического познания (проблемы социально-исторического исследования). — К., 1989.
 Генинг В.Ф. О стиле дискуссии Л.С. Клейна // РА. — 1992. — № 4. — С. 257—259.
 Генинг В.Ф., Захарук Ю.Н., Каменецкий И.С. и др. О состоянии и задачах теоретических исследований по археологии СССР // ТД СПИПАИ 1972 года в СССР. — Ташкент, 1973. — С. 6—10.
 Гладких М.И. До методики типолого-статистического анализа пізньопалеолітичного кам'яного інвентарю // Археологія. — 1973. — № 9. — С. 15—21.
 Гладких М.И. Некоторые критерии определения культурной принадлежности позднелпалеолитических памятников // Проблемы палеолита Восточной и Центральной Европы. — Л., 1977. — С. 137—143.
 Гладких М.И. Исторична інтерпретація пізнього палеоліту України (за матеріалами території України). — К., 1991.
 Гладких М.И., Станко В.Н. Эпоха пізнього палеоліту // Давня історія України. — Т. 1. — Первісне суспільство. — К., 1997. — С. 51—113.
 Григорьев Г.П. К различению признаков генетического родства, диффузии и инстадиальности // Докл. на VII Международ. конгр. доисториков и праисториков. — М., 1966. — С. 27—32.
 Григорьев Г.П. Совершенствование методики изучения палеолита в СССР // Теоретические основы советской археологии. — Л., 1969. — С. 12—17.
 Григорьев Г.П. Эпохи палеолита как показатель развития // Закономерности развития палеолитических культур на территории Франции и Восточной Европы. ТД к советско-французскому симпозиуму. — Л., 1988. — С. 13—15.
 Григорьева Г.В. К вопросу о существовании Днепро-Донской историко-культурной области // Особенности развития верхнего палеолита Восточной Европы. — СПб., 2002. — С. 63—67.
 Залізняк Л.Л. Етнокультурні процеси у пізньому палеоліті та проблема епіграветту // Археологія. — 2000. — № 2. — С. 4—11.
 Залізняк Л.Л. Фінальний палеоліт і мезоліт Континентальної України // Кам'яна Доба України. — К., 2005. — Вип. 8.
 Клейн Л.С., Миняев С.С., Пиотровский Ю.Ю. и др. Дискусия о понятии «археологическая культура» в проблемном

археологическом семинаре Ленинградского университета // СА. — 1970. — № 2. — С. 298—302.

Кротова О.О. Проблемы датирования та периодизации пам'яток степової зони доби верхнього палеоліту // Кам'яна доба України. — 2003. — Вип. 4. — С. 183—198.

Лисицын С.Н. Эпиграветт или постграветт // Stratum plus. — 1999. — № 1. — С. 83—120.

Монгайт А.Л. Археологические культуры и этнические общности (к вопросу о методике историко-археологических исследований) // Народы Азии и Африки. — 1967. — № 1. — С. 53—69.

Нужный Д.Ю. Верхнепалеолитичні пам'ятки типу Межиріч та їх місце серед епіграветських комплексів Середнього Дніпра // Кам'яна Доба України. — 2002. — С. 57—81.

Оленковський М.П. Граветтський шлях розвитку в пізньому палеоліті України // Археологія. — 2000. — № 2. — С. 57—64.

Оленковський М.П. Проблема пізньопалеолітичних археологічних культур // Сучасні проблеми археології: зб. наук. праць. — К., 2002. — С. 167—168.

Островский М.И., Григорьев Г.П. Липская палеолитическая культура // СА. — 1966. — № 4. — С. 3—13.

Отт М., Нуаре П., Лонес Байон И. Обзор верхнего палеолита Молдавии // Stratum plus. — 1999. — № 1. — С. 160—163.

Палієнко С.В. Проблема історико-культурного членування пізнього палеоліту Півдня Східної Європи (історіографічний аспект) // Археологічні студії. — 2008а. — Вип. 3. — С. 3—16.

Палієнко С.В. Проблема історико-культурного членування пізнього палеоліту Середнього Подніпров'я (історіографічний аспект) // Часопис української історії — 2008б. — Вип. 9. — С. 5—10.

Палієнко С.В. Дискусія щодо статусу археології в радянській науці (друга половина 80-х — початок 90-х рр.) // Часопис української історії. — 2009. — Вип. 11. — С. 90—95.

Рогачев А.Н. Некоторые проблемы изучения палеолита Европы // ТД Всесоюзной сессии, посвященной итогам археологических и этнографических исследований 1966 г. — Кишинев, 1967. — С. 7—9.

Рогачев А.Н., Аникович М.В. Поздний палеолит Русской равнины и Крыма // Палеолит СССР. — Археология СССР. — М., 1984. — С. 162—271.

Сапожников И.В. Хронология и культурная периодизация позднего палеолита Северного Причерноморья (с параллелями из Костенковско-Борщевского района) // Костенки и ранняя пора позднего палеолита Евразии: общее и локальное. — Воронеж, 2004. — С. 131—132.

Синицын А.А., Сергин В.Я., Хоффекер Дж.Ф. 120 лет исследования палеолита Костенок: традиции и тенденции // Костенки в контексте палеолита Евразии. — Вип. 1 — Особенности развития верхнего палеолита Восточной Европы. — СПб., 2002. — С. 3—9.

Смирнов С.В. До питання про сучасні тенденції розвитку археологічних знань // Археологія. — 1993. — № 3. — С. 3—13.

Станко В.Н. Поздний палеолит и сложение мезолита в степях Северного Причерноморья // Северо-Западное Причерноморье в эпоху первобытнообщинного строя: сб. науч. трудов. — К., 1980. — С. 5—21.

Станко В.Н., Свеженцев Ю.С. Хронология и периодизация позднего палеолита и мезолита Северного Причерноморья // БКИЧП. — 1988. — № 57. — С. 116—120.

Федорченко О.С. Дослідження пізнього палеоліту Північного Надчорномор'я та Надзав'я у 70—80-х роках ХХ ст. // Магістеріум — 2007а. — Вип. 27. — С. 26—31.

Федорченко О.С. Перший етап польових досліджень пізньопалеолітичних пам'яток Півдня Східної Європи // Кам'яна Доба України. — 2007б. — Вип. 10. — С. 78—85.

Черныш А.П. Поздний палеолит Среднего Поднестровья // ТКИЧП. — 1959. — Вып. 15. — С. 3—214.

Чубур А.А. Деснянский палеолит: проблемы истории исследований, историографии и источниковедения (научное издание) — М., 2005.

Шовкопляс И.Г. Мезинская стоянка: к истории среднеднепровского бассейна в позднепалеолитическую эпоху. — К., 1965.

Шовкопляс И.Г. О локальных различиях в развитии культуры позднего палеолита // Докл. на VII Междунар. конгр. доисториков и праисториков. — М., 1966. — С. 41—43.

S.V. Palienko

**PROBLEM OF HISTORICAL AND CULTURAL SEPARATION OF THE UPPER PALEOLITHIC OF EAST EUROPE IN SOVIET AND POSTSOVIET PALEOLITHICAL SCIENCE
(end of the 50^s of 20 — beginning of 21)**

The article deals with the historiography of the problem of historical and cultural separation of the Upper Paleolithic of East Europe in Soviet and Contemporary Ukrainian and Russian Paleolithic Archaeology. In historiography of this problem are picked out in four periods: the 1st — 1920^s, the 2nd — 1930 — end of 1950^s; the 3rd — end of 1950^s — beginning of 1990^s; the 4th — beginning of 1990^s — nowadays. In this paper are analyzed main tendency of development of archaeological perception in the 3rd and the 4th periods. Internal and external factors had an influence on the solution of the problem of historical and cultural separation of the Upper Paleolithic of East Europe. To the external factors belong social and economical development of USSR, changes of world outlook of soviet and contemporary archaeologists. But the main factors are internal — accumulation of archaeological dates and elaboration of archaeological theory.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АВУ	—	Археологічні відкриття в Україні
АВ	—	Археологические вести
АДУ	—	Археологічні дослідження в Україні
АИМ	—	Археологические исследования в Молдавии
АЛЛУ	—	Археологічний літопис Лівобережної України
АЛЮР	—	Археологическая летопись Южной Руси
АН УРСР	—	Академія наук УРСР
АО	—	Археологические открытия
АП УРСР	—	Археологічні пам'ятки Української РСР
АСГЭ	—	Археологический сборник Государственного Эрмитажа
БКИЧП	—	Бюллетень комиссии по изучению четвертичного периода
ВА	—	Вопросы антропологии
ВВ	—	Византийский временник
ВГУ	—	Воронежский государственный университет
ВДИ	—	Вестник древней истории
ЖМНП	—	Журнал Министерства народного просвещения
ИАК	—	Известия Императорской археологической комиссии
ІА НАН України	—	Інститут археології Національної академії наук України
ІА РАН	—	Інститут археологии Российской академии наук
Известия СОИГСИ	—	Известия Северо-Осетинского института гуманитарных и социологических исследований
ІРАІМК	—	Известия Российской академии истории материальной культуры
КДПУ	—	Київський державний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова
КНУ	—	Київський національний університет імені Тараса Шевченка
КСИА	—	Краткие сообщения Института археологии АН СССР
КСИА АН УССР	—	Краткие сообщения Института археологии АН УССР
КСИИМК	—	Краткие сообщения Института истории материальной культуры АН СССР
МАИЭТ	—	Материалы по археологии, истории и этнографии Таврики
МИА	—	Материалы и исследования по археологии СССР
НА ІА НАН України	—	Науковий архів Інституту археології Національної академії наук України
НА ІА НАН України	—	Научный архив Института археологии Национальной академии наук Украины
НМУ	—	Національний музей історії України
ОРЯС	—	Отдел русского языка и словесности
ПАЗ	—	Полтавський археологічний збірник
ПХМНП	—	Переяслав-Хмельницький музей народної архітектури та побуту
РА	—	Российская археология
РВД	—	Раннесредневековые восточнославянские древности
САИ	—	Свод археологических источников
СА	—	Советская археология
СГАИМК	—	Сообщения Государственной академии истории материальной культуры
СПИПАИ	—	Сессия, посвященная итогам полевых археологических исследований
ТД	—	Тези доповідей / Тезисы докладов
ТКИЧП	—	Труды комиссии по изучению четвертичного периода
Труды ... АС	—	Труды ... археологического съезда
Тр. ГИМ	—	Труды Государственного исторического музея
Тр. ГИН АН СССР	—	Труды геологического института АН СССР
Тр. ЗИН АН СССР	—	Труды зоологического института АН СССР
Тр. ... МУСА	—	Труды ... Международной унии славянской археологии
УБЖ	—	Український ботанічний журнал
УІЖ	—	Український історичний журнал
УТОПІК	—	Українське товариство охорони пам'яток історії та культури
ЮТАКЭ	—	Южно-Туркменская археологическая комплексная экспедиция

АБАШИНА Наталя Серафимівна — кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту археології НАН України

БАШКАТОВ Юрій Юрійович — науковий співробітник Інституту археології НАН України

ГЛАДКИХ Михайло Іванович — доктор історичних наук, професор кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ГОПКАЛО Оксана Вікторівна — кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту археології НАН України

ГОРБАНЕНКО Сергій Анатолійович — кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту археології НАН України

ДІДЕНКО Сергій Васильович — науковий співробітник НМІУ, аспірант Інституту археології НАН України

ДУДІН Олександр Анатолійович — аспірант кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЗЕЛЕНКО Сергій Мусійович — кандидат історичних наук, керівник Центру підводної археології КНУ

КЕПІН Дмитро Володимирович — кандидат історичних наук, науковий співробітник Центру пам'яткознавства НАН України і УТОПІК

КОБЕЦЬ Віктор Данилович — науковий співробітник Центру підводної археології КНУ

КОЗАК Денис Никодимович — доктор історичних наук, професор, заступник директора Інституту археології НАН України, завідувач відділу археології раннях слов'ян

КОЛОДА Володимир Васильович — кандидат історичних наук, завідувач лабораторії, доцент кафедри історії України Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди

ЛЕВЧУК Павло Олександрович — студент кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

МАГОМЕДОВ Борис Вікторович — доктор історичних наук, старший науковий співробітник відділу археології раннях слов'ян Інституту археології НАН України

МАТВІШІНА Жанна Миколаївна — доктор географічних наук, завідувач відділу палеогеографії Інституту географії НАН України

МИСЬКО Юлія Володимирівна — кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології, античної та середньовічної історії Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича

МОРОЗОВА Яна Іванівна — науковий співробітник Центру підводної археології КНУ

НЕСІН Валентин Антонович — кандидат біологічних наук, науковий співробітник Інституту зоології НАН України

ОБЛОМСЬКИЙ Андрій Михайлович — доктор історичних наук, науковий співробітник Інституту археології Російської АН

ОЛЬГОВСЬКИЙ Сергій Якович — кандидат історичних наук, завідувач кафедри музеєзнавства Київського національного університету культури та мистецтв

САМОЙЛЕНКО Любов Григорівна — завідувач Археологічного музею КНУ імені Тараса Шевченка

СИВОЛАП Михайло Павлович — директор археологічного музею і керівник археологічної лабораторії Черкаського національного університету

СИНІЦЯ Євген Валентинович — кандидат історичних наук, асистент кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СКИБА Андрій Володимирович — кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту археології НАН України

СТАНІЦИНА Галина Олександрівна — науковий співробітник, завідувач наукового архіву Інституту археології НАН України

ПАЛІЄНКО Сергій Володимирович — кандидат історичних наук, завідувач лабораторії Київського університету туризму, економіки і права

ПАХАРЄВА Олександра Сергіївна — кандидат історичних наук

ПАЧКОВА Світлана Петрівна — кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту археології НАН України

ПЕТРАУСКАС Андрій Валдасович — кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту археології НАН України

ПЕТРАУСКАС Олег Валдасович — кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту археології НАН України

ПИВОВАРОВ Сергій Володимирович — доктор історичних наук, завідувач кафедри етнології, античної та середньовічної історії Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича

ПУДОВКІНА Анна Сергіївна — магістрант кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПУСТОВАЛОВ Сергій Жанович — кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту археології НАН України

ПЯСЕЦЬКИЙ Валерій Казимирович — краєзнавець

РЕКОВЕЦЬ Леонід Іванович — доктор біологічних наук, науковий співробітник Інституту зоології НАН України

РИЖОВ Сергій Миколайович — кандидат історичних наук, доцент кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ТОЛОЧКО Денис Володимирович — аспірант кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЦИНДРОВСЬКА Людмила Олександрівна — науковий співробітник Інституту археології НАН України

ШИДЛОВСЬКИЙ Павло Сергійович — кандидат історичних наук, асистент кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ШИШКІН Руслан Германович — кандидат історичних наук, викладач кафедри історії слов'янських народів КДПУ ім. М.П. Драгоманова